

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อเพิ่มประชากรปูแสม ในพื้นที่ป่าชายเลนอำวนครศรีธรรมราช

วรรณชัย พรหมเกิด
จารีัย พรหมเกิด
อุษา อันทอง
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

“ปูแสม” หรือ ปูเปี้ยว เป็นปูที่อยู่ในครอบครัว Grapsidae รูปร่างลักษณะทั่วไป มีกระดองแบนเกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยม อาศัยอยู่ตามโพรงหิน หาดทราย ป่าแสม ป่าโกงกางหรือตามบริเวณปากแม่น้ำ ปูแสมมีส่วนช่วยย่อยใบแสม ใบโกงกางให้มีโมเลกุลขนาดเล็กที่จุลชีพต่างๆ สามารถนำไปใช้เป็นอาหารซึ่งโดยธรรมชาติแล้วใบแสม ใบโกงกาง เน่าเปื่อยสลายตัวช้ามาก จึงนับได้ว่าปูแสมมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อระบบนิเวศป่าชายเลน (บรรจง, 2546) ปัจจุบันประชากรปูแสมลดลงเป็นอย่างมาก และมีโอกาสสูญพันธุ์เป็นอย่างยิ่งถ้าไม่มีมาตรการที่ดีในการเพิ่มประชากรและฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลน ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อเพิ่มประชากรปูแสมในพื้นที่ป่าชายเลนอำวนครศรีธรรมราช โดยทำการศึกษาในชุมชนบ้านปากน้ำปากพญา หมู่ที่ 9 ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายหลัก เพื่อเป็นฐานการเรียนรู้ในอันที่จะนำผลจากการวิจัยขยายไปสู่ชุมชนอื่นๆ การวิจัยกระทำใน 2 ลักษณะ คือการศึกษาด้านสังคมในบริบทด้านการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรและระบบนิเวศในพื้นที่ และการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์การประมงที่เกี่ยวข้องกับปูแสม ผลการวิจัยคาดว่าจะทำให้เกิดการกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรปูแสม และมุ่งเน้นให้ชุมชนบ้านปากน้ำปากพญาเป็นต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ของเยาวชนและผู้สนใจในการอนุรักษ์ปูแสมในอนาคต

ผลการวิจัยพบว่า

1. จากการจัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นในระดับผู้นำชุมชน และคนจับปูแสม พบว่า การจับปูแสมนิยมกัน 2 แบบ คือ จับด้วยมือในช่วงฝนตกน้ำท่วมปากกรู อุปกรณ์ประกอบด้วยถุงมือ ตะเกียงและตะข่องใส่ปู และการใช้กระป๋องเป็นกับดัก โดยกับดัก 1 อันสามารถจับปูแสมได้ 1 ตัว สามารถจับปูได้ 100 เบอร์เซ็นต์ การจับปูแสมในฤดูปูไข่ การจับลักษณะนี้เป็นการทำลายพ่อแม่พันธุ์ปูแสม ในชุมชนบ้านปากน้ำปากพญารวมแล้วจะมีคนจับปูในพื้นที่ ทั้งที่มาจากหมู่บ้านอื่นด้วยรวมกันประมาณ 20 คน เมื่อคำนวณเป็นจำนวนตัว พบว่ามีการจับปูออกจากพื้นที่ไม่น้อยกว่า 75,600 ตัว/ เดือน

2. การเจริญเติบโตของปูแสม ปูแสมเจริญเติบโตโดยวิธีการลอกคราบเนื่องจากเปลือกหรือกระดองประกอบด้วยหินปูนมีความแข็งแรงมาก จากการนำปูแสมมาทดลองเลี้ยงในน้ำจืด พบว่าเมื่อ

ลอกคราบแล้วเปลือกหรือคราบจะแข็งตัวช้า และมีอัตราการรอดตายต่ำ ส่วนปูแสมที่เลี้ยงในน้ำที่มีความเค็มการลอกคราบจะสลัดคราบได้ดีและเปลือกแข็งตัวเร็วกว่าและอัตราการรอดตาย 100%

3. พฤติกรรมการกินอาหาร จากการสังเกตพฤติกรรมการกินอาหารของปูของชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนที่ประกอบอาชีพจับปูแสม พบว่า ปูแสมกินอาหารได้ไม่เลือก แต่อาหารที่ปูชอบมากเป็นพิเศษคือ ใบแสม ส่วนใบไม้ชนิดอื่นๆ มีความชอบน้อยลงตามลำดับ เช่น ใบโกงาง เนื่องจากใบค่อนข้างหนา ปูจะกินใบไม้เหล่านี้โดยการกัดกินขอบใบก่อนแล้วจะกินเข้าไปด้านใน นอกจากนี้ยังกินใบไม้อื่นๆ เช่น ใบผักเบี้ย ใบแสมดำ แสมขาว และอาหารสดที่มีกลิ่นคาว ปูแสมจะใช้ก้ามคู่อาหารเข้าปาก

4. การจัดกิจกรรมการสร้างตระหนักรู้ในการอนุรักษ์ปูแสม มีการรณรงค์ในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อเพิ่มประชากรปูแสมในหลากหลายวิธีการ ได้แก่ การปลูกป่าชายเลนเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของปูแสม การจัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรพรหมไม้ป่าชายเลน การเรียนรู้อาชีพการจับปูแสม การสาธิตการทำกระป๋องดักปูแสม การทนายชื่อพีชป่าชายเลนที่เป็นที่อยู่อาศัยของปูแสม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียน/นักศึกษา การจัดกิจกรรมแข่งขันจับปูแสมเชิงอนุรักษ์ การศึกษาดูงานของผู้นำชุมชนและเกษตรกร การกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพื่อเพิ่มประชากรปูแสมในพื้นที่ การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ปูแสม กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชุมชน เยาวชน มีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของทรัพยากรปูแสม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูให้ปูแสมกลับคืนมาเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญในท้องถิ่นของตนเอง

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การอนุรักษ์และฟื้นฟู ปูแสม พื้นที่ป่าชายเลนอำวนครศรีธรรมราช